

ГЛАСНИК ГЕОГРАФСКОГ ДРУШТВА РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
HERALD OF THE GEOGRAPHIC SOCIETY OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

ГОДИНА 2001.
YEAR 2001.

Свеска 6
Volume 6

UDK:
312.2(497.15 P.C.)

МАЊИ ПРИЛОЗИ – SUPPLEMENTS

Бранислав С. Ђурђев*
Драшко Маринковић**

МОРТАЛИТЕТ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
ПРИ КРАЈУ ХХ ВИЈЕКА

Сажетак: Смртност становништва Републике Српске у посљедњој декади XX вијека анализира се на основу расположивих података савремене статистичке евиденције: опште стопе морталитета, стопе смртности одојчади, очекиваног трајања живота и главних узрока смртности. За ову прилику израђене су скраћене апроксимативне таблице морталитета за укупно, мушки и женско становништво Републике Српске за 1998. годину. Ови показатељи здравственог стања народа Републике Српске пореде се, каткад је то могуће, са истим у неким балканским земљама: Албанији, Бугарској, Грчкој, Федерацији БиХ, БЈР Македонији, Румунији и СР Југославији. Сви расположиви показатељи указују на релативно повољно здравствено стање грађана Републике Српске, тј. показују да Република Српска има младо, здраво и дуговечно становништво. Међу балканским земљама показатељи здравственог стања народа бољи су једино у Грчкој, а у словенском православном свијету Република Српска има најбоље дугорочне демографске потенцијале.

Кључне ријечи: Република Српска, Балканске земље, Морталитет, Смртност одојчади, Очекивано трајање живота, Узроци смрти.

Abstract: Mortality of Republic of Srpska in the last decade XX century is analyzed on the basis of available data of contemporary statistical evidence: crude death rate, infant mortality rate, life expectancy and main causes of deaths. For this occasion abbreviated approximative life tables for total, male and female populations are constructed. Those evidence of health conditions of Republic of Srpska are compared with corresponding data of some Balkan countries, whenever it is possible: Albania, Bulgaria, Greece, Federation of Bosnia and Herzegovina, FYR Macedonia, Romania and FR Yugoslavia. All available

* Др редовни професор, Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет, Институт за географију, Трг Доситеја Обрадовића 3., 21000 Нови Сад

** Mr viši asistent, Универзитет у Бањој Луци, Природно-математички факултет, ул.М.Стојановића 2., 51000 Бања Лука.

Рад примљен 10.10.2000. године

data points out that Republic of Srpska has favorable health conditions: young, healthy and longevity population. Within Slav orthodox population citizens of Republic of Srpska enjoy best demographic conditions in the long run. Within Balkan countries only Greeks population has better demographic position.

Key Words: Republic of Srpska, Balkan countries, Mortality, Infant mortality, Life expectancy, Causes of death.

Важна одлика прве декаде Републике Српске је настојање да се остави што више писаних свједочанстава о постојању. Републички завод за статистику Републике Српске својим публикацијама томе значајно доприноси. За демографска пручавања најважнији извор грађе је билтен „Демографска статистика“. Поред основних података о домицилном, изbjеглом и расељеном становништву, као и пројекција становништва, овде су евидентирани детаљни подаци о наталитету, морталитету, нупцијалитету и диворцијалитету, како за Републику Српску у цјелини тако и за њене општине. Подаци о морталитету заузимају више од трећине билтена, понајвише због навођења екстезивне листе узрока смрти. Други важан извор података су умножени материјали међународне конференције „Промјене током 90-тих и демографска будућност Балкана“, која је одржана маја мјесеца 2000-те године у Сарајеву. На овом скупу изложено је укупно шест радова о скорашињем морталитету балканских земаља. Прилика је, дакле, да се укаже на стање морталитета у Републици Српској, као и на њено мјесто међу балканским земљама у односу на овај витални проблем.

У већини европских земаља **општа стопа морталитета** има тенденцију стагнације или чак благог повећања. Она је, иначе, мања од десет промила у половини европских држава. У току само седам посматраних година, од 1992. до 1998., општа стопа морталитета Републике Српске значајно се промијенила. У почетку анализираног периода она је била највиша на Балкану, што се може приписати ратним губицима, а на крају је међу најнижим у овом подручју (табела 1.).

Табела 1. Општа стопа морталитета Републике Српске и неких балканских земаља, 1992-1998.

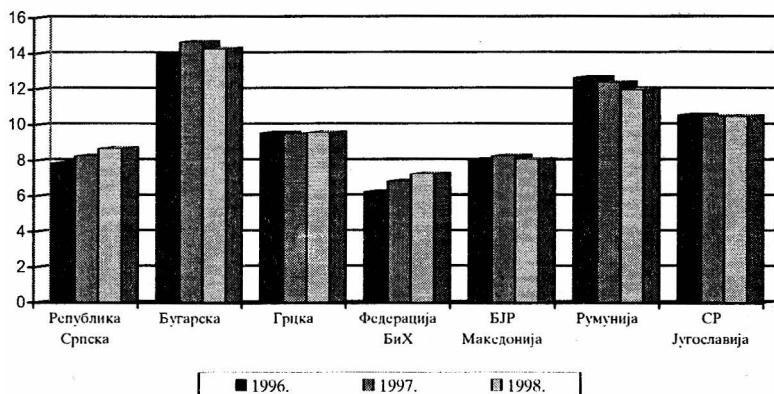
Година	Република Српска	Бугарска	Грчка	Федерација БиХ	БЈР Македонија	Румунија	СР Југославија
1992.	13,2	12,6	9,5	-	7,6	11,6	10,1
1993.	11,2	12,9	9,4	-	7,8	11,6	10,2
1994.	9,3	13,2	9,4	-	8,1	11,7	10,0
1995.	8,8	13,6	9,6	-	8,3	12,0	10,2
1996.	7,9	14,0	9,6	6,3	8,1	12,7	10,6
1997.	8,3	14,7	9,5	6,9	8,3	12,4	10,5
1998.	8,7	14,3	9,6	7,3	8,1	12,0	10,5

Извор: Демографска статистика 2000., Статистички годишњак/љетопис Федерације Босне и Херцеговине, 1999., Council of Europe, 1999.

Из анализе претходних података може се закључити да Република Српска још увијек није захваћена регресивним стадијумом старења становништва.

Тада морталитет расте, без обзира на степен модернизације, услед све већег уђела старих људи, који су изложени већем ризику умирања. Таква ситуација је у Бугарској, Румунији, па и у СР Југославији, чији је морталитет међу највишим у Европи (дијаграм 1).

Дијаграм 1. Општа стопа морталитета Републике Српске и неких балканских земаља, 1996-1998.

Смртност одојчади у Републици Српској пала је 1988. године на испод десет промила, а то је ниво испод кога се налазе развијене земље свијета. На Балкану то је још случај једино са Грчком, док примјери Шведске и Норвешке указују да је смртност одојчади могуће снизити и испод четири промила. У осталим балканским земљама смртност одојчади осјетно је већа. У БЈР Македонији и Румунији стопа прелази 15 промила што се сматра натпркосично високим за европске прилике (табела 2.).

Табела 2. Стопа морталитета одојчади Републике Српске и неких балканских земаља, 1995-1998.

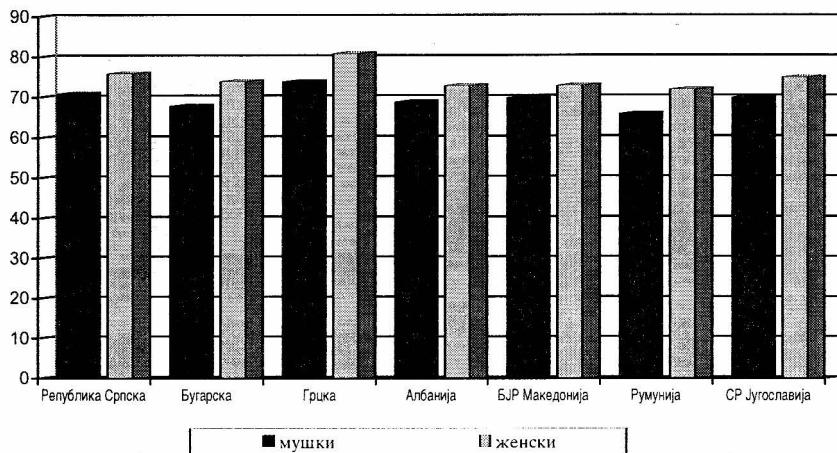
Година	Република Српска	Бугарска	Грчка	Федерација БиХ	БЈР Македонија	Румунија	СР Југославија
1995.	15,5	14,8	8,1	-	22,7	21,2	16,8
1996.	14,6	15,6	7,2	13,8	16,4	22,3	15,0
1997.	11,3	17,5	6,3	13,0	15,7	22,0	14,3
1998.	8,3	14,4	6,8	12,1	16,2	20,5	11,6

Извор: Демографска статистика 2000., Статистички годишњак/љетопис Федерације Босне и Херцеговине, 1999., Council of Europe, 1999.

Запажени тренд опадања у већини европских земаља указује на непрестано усавршавање здравствене службе, као и на то шта би требало да чине преостале европске земље у којима је морталитет одојчади још увијек релативно висок.

Очекивано трајање живота најбоља је мјера здравственог стања народа, јер је независно од старосне структуре. Постоји савршена корелација између дуговјечности и социо-економског развоја. И по том показатељу Република Српска је у повољнијем положају од већине балканских земља (дијаграм 2.).

Дијаграм 2. Очекивано трајање живота становништва Републике Српске и неких балканских земаља

Напомена: Дијаграм приказује очекивано трајање живота рођених у Републици Српској 1988., Албанији 1997., Бугарској 1996., Грчкој 1997., БЈР Македонији 1994/96., Румунији 1997. и у СР Југославији 1997. године

Очекивани вијек рођених у 1998. години износи 71,4 године за мушке и чак 76,6 година за женске грађане Републике Српске*.

Као и другдје у модерном свијету и у Српској жене живе 4-5 година дуже од мушкараца, јер за разлику од традиционалног свијета, оне овде нису изложене прекомјерним рађањима, а и „вриједност“ женске дјеце је иста као и мушке.

У сјеверној и западној Европи живи се дуже него на Балкану, па очекивано трајање живота мушких прелази 75, а женских 80 година. Рекордеру Европи је Швајцарска где очекивано трајање живота мушких износи 76,4, а женских чак 82,4 године.

Најчешћи узроци смрти у Републици Српској су болести крвотока и тумори. Ове двије болести биле су узрок 68% свих смртних случајева у 1998. години. Судећи према подацима за 1996. и 1997. године једна и друга болест повећавају и апсолутни и релативни удio у укупно умрлим. Исту тенденцију имају и болести дисајних органа, док се број и удio насиљних смрти смањују.

* Напомена: За ову прилику израђене су скраћене апроксимативне таблице морталитета за укупно, мушки и женско становништво Републике Српске за 1998. годину (види прилог на крају рада)

Од ова четири узрока смрти умрло је 76% свих умрлих у 1998. години, а то је ипак нешто мање него у другим балканским земљама (табела 3.).

Табела 3. Главни узроци морталитета у Републици Српској и неким балканским земљама (у % од укупно умрлих)

Узроци	Република Српска 1998.	Бугарска 1997.	Грчка 1997.	Албанија 1996.	БЈР Македонија 1998.	Румунија 1998.	СР Југославија 1997.
Болести крвотока	53	65	50	43	55	63	57
Тумори	15	13	23	15	18	15	17
Болести дисајних органа	3	5	5	11	3	6	4
Насилне смрти	5	4	4	9	4	6	4
Остали узроци	24	13	18	22	20	10	18

Извор: Демографска статистика 2000., Council of Europe, 1999., Gjonca Arjan, Dmitrova Milka, Hristo Maleshkov, Dinu Elena, Mijovska Marina, Danica Mitkovska, Сарајево, 2000.

Подаци за Републику Српску дати у претходној табели (3) објашњавају се чињеницом да је у Српској још увијек натпркосјечно висок удио умрлих од „симптома, знакова и погрешно дефинисаних стања“. У 1998. години томе је приписано преко 14% смртних случајева. Охрабрује да се овај узрок ипак мање наводи него 1996. и 1997. када му је приписано преко 17%, односно 15% свих смртних случајева, респективно. Посљедња тенденција свједочи о постепеном побољшању квалитета здравствене службе у Републици Српској.

Закључак

Компаративна анализа морталитета Републике Српске и неких балканских земаља урађена је на основу три расположива показатеља: опште стопе морталитета, морталитета одојчади и очекиваног трајања живота. Сва три показатеља указују на релативно повољно здравствено стање грађана Републике Српске, тј. показује да Република Српска има младо, здраво и дуговјечно становништво. Преко двије трећине становништва Српске умире од болести крвотока и тумора, а још увијек је натпркосјечно висок удио умрлих од „симптома, знакова и погрешно дефинисаних стања,. У словенском православном свијету Република Српска има најповољније показатеље дугорочног демографског развоја, а међу балканским земаљама здравствено стање народа боље је једино у Грчкој.

ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ:

- Gjonca Arjan, u stampi, Mortality trends and patterns is post-communist Albania, Međunarodna konferencija: «Promjene tokom 90-tih i demografska buducnost Balkana», Sarajevo, 2000.
- Demografska statistika, 2000., Demografska statistika, broj 2., Statistički bilten, Republika Srpska, Republički завод за статистику, Бања Лука
- Dimitrova Milka, Hristo Maleshkov, u stampi, Analisys of mortality change in Bulgaria during 1987-1997., Medjunarodna konferencija: «Promjene tokom 90-tih i demografska buducnost Balkana», Sarajevo, 2000.
- Dinu Elena, u stampi, Evolution de la mortalite dans la Roumanie des années 90, Medjunarodna konferencija: «Promjene tokom 90-tih i demografska buducnost Balkana», Sarajevo, 2000.
- Mijovska Marina, Danica Mitkovska, u stampi, General characteristics of mortality in the Republic of Macedonia, Medjunarodna konferencija: «Promjene tokom 90-tih i demografska buducnost Balkana», Sarajevo, 2000.
- Puskovic Dragoljupka, Jasna Milankovic, u stampi, Leading causes of deaths of sub-population at risk in the Federal Republic of Yugoslavia, Medjunarodna konferencija: «Promjene tokom 90-tih i demografska buducnost Balkana», Sarajevo, 2000.
- Radivojevic Biljana, u stampi, Mortality trends in Yugoslavia in the 1990s., Medjunarodna konferencija: «Promjene tokom 90-tih i demografska buducnost Balkana», Sarajevo, 2000.
- Statisticki godisnjak / Ijetopis Federacije Bosne i Hercegovine, 1999., Federalni zavod za statistiku, Sarajevo
- Council of Europe, 1999., Recent demographic developments in Europe, Council of Europe Publishing
- Шпирин Никола, Маријанац Здравко, 1999., Становништво Републике Српске, Универзитет у Бањој Луци, Економски факултет, Природно-математички факултет, Бања Лука

ПРИЛОЗИ:

Скраћене априксимативне таблице морталитета Републике Српске у 1998. години*

- Прилог 1. „Укупно становништво“

Старост <i>x</i>	Умрли укупно у 1998. nM_x	Стопе морта- литета $1000 \cdot n_m^x$	Веројат- ност умрти I_x	Број живих жена	Веројат- ност новајокив љубаша $\eta^x_{I_x}$	Средњи број живих nL_x	Збир брожева живих T_x	Средње трајање живота e_x
0	112	8.2797	8.2174	100000	0.9918	99247	7402208	74.022
1-4	24	0.2852	1.1398	99178	0.9989	396430	7302960	73.635
5-9	21	0.1996	0.9976	99065	0.999	495079	6906530	69.717
10-14	16	0.1521	0.7601	98966	0.9992	494644	6411451	64.784
15-19	30	0.2852	1.4248	98891	0.9986	494104	5916807	59.832
20-24	60	0.6030	3.0106	98750	0.9970	493008	5422704	54.913
25-29	67	0.6734	3.3612	98453	0.9966	491438	4929696	50.072
30-34	101	1.0151	5.0626	98122	0.9949	489168	4438258	45.232
35-39	153	1.5377	7.6591	97625	0.9923	486257	3948890	40.449
40-44	291	3.4002	16.858	96878	0.9831	480305	3462632	35.742
45-49	382	4.4635	22.071	95244	0.9779	470967	2982327	31.312
50-54	439	5.1295	25.323	93142	0.9747	459815	2511361	26.963
55-59	836	9.7683	47.677	90784	0.9523	443097	2051346	22.598
60-64	1592	29.715	138.30	86455	0.8617	402185	1608448	18.604
65-69	2025	39.103	178.10	74499	0.8219	339322	1206064	16.189
70-74	2122	39.607	180.19	61230	0.8198	278367	866742	14.155
75-79	1815	33.877	156.16	50197	0.8438	231387	588175	11.717
80-84	948	53.430	235.67	42358	0.7643	186834	356787	8.4231
85 +	1317	222.68	1000	32376	0	145389	169933	5.2494

* Таблице су урађене на основу грубе априксимације; у рачун је узета само 1998. година, а петогодишње старосне групе формиране су од двадесетгодишњих

- Прилог 2. „Мушки становништво“

Старост <i>x</i>	Умрли мушки 1998. nM_x	Стопе морта- лигета 1000_nm_x	Вероват- ност смрти 1000_nq_x	Број живих I_x	Вероват- ност да је жив и је nD_x	Средњи број живих nL_x	Збир броења живих T_x	Средње трајање живота e_x
0	67	9.4619	9.3808	100000	0.9906	99143	7144493	71.445
1-4	14	0.3230	1.2910	99062	0.9987	395928	7045351	71.121
5-9	13	0.2399	1.1990	98934	0.9988	494374	6649423	67.211
10-14	8	0.1477	0.7380	98815	0.9993	493895	6155049	62.288
15-19	27	0.4984	2.4887	98742	0.9975	493098	5661154	57.333
20-24	41	0.8122	4.0526	98497	0.9959	491486	5168056	52.469
25-29	54	1.0697	5.3341	98098	0.9947	489180	4676571	47.673
30-34	76	1.5055	7.4991	97574	0.9925	486042	4187391	42.915
35-39	112	2.2186	11.032	96843	0.9890	481542	3701349	38.220
40-44	212	5.0018	24.700	95774	0.9753	472957	3219807	33.619
45-49	270	6.3702	31.352	93409	0.9686	459722	2746849	29.407
50-54	296	6.9836	34.319	90480	0.9657	444638	2287127	25.278
55-59	537	12.670	61.403	87375	0.9386	423462	1842490	21.087
60-64	986	41.469	187.87	82010	0.8121	371532	1419028	17.303
65-69	1222	51.394	227.71	66603	0.7723	295099	1047496	15.727
70-74	1016	42.730	193.03	51437	0.8070	232361	752397	14.628
75-79	745	31.333	145.28	41508	0.8547	192463	520036	12.529
80-84	363	50.161	222.86	35477	0.7771	157621	327574	9.233
85 +	526	218.05	1000	27571	0	126441	169953	6.1642

- Прилог 3. „Женско становништво“

Старост x	Умрли јенски 1998.	Стопе морта- нога лигета	Вероват- ноће смрти	Број живих	Вероват- ноћа дожив- љава	Средњи број живих	Збир броява живих	Средње трајање живота	e_x
0	45	6.9811	6.9566	100000	0.9931	99363	7664141	76.641	
1-4	10	0.2450	0.9793	99306	0.9990	39682	7564778	76.176	
5-9	8	0.1588	0.7836	99209	0.9992	495351	7167796	72.249	
10-14	8	0.1588	0.7836	99131	0.9992	495463	671945	67.304	
15-19	3	0.0588	0.2939	99054	0.9997	495196	6176482	62.355	
20-24	19	0.3876	1.963	99025	0.998	494543	5681286	57.373	
25-29	13	0.2652	1.3252	98833	0.9987	493837	5186643	52.479	
30-34	25	0.5100	2.5469	98702	0.9975	492881	4692806	47.545	
35-39	41	0.8365	4.1736	98450	0.9958	491225	4199926	42.660	
40-44	79	1.8288	9.1023	98040	0.9909	487967	3708701	37.829	
45-49	112	2.5927	12.880	97147	0.9871	482608	3220734	33.153	
50-54	143	3.3103	16.416	95896	0.9836	475544	2738126	28.553	
55-59	299	6.9216	34.019	94322	0.9660	463587	2262582	23.988	
60-64	606	20.336	96.761	91113	0.9032	433524	1798995	19.745	
65-69	873	29.296	136.48	82297	0.8633	383403	1363471	16.592	
70-74	1106	37.115	169.82	71065	0.8302	325153	982068	13.819	
75-79	1070	35.907	164.75	58997	0.8353	270684	656915	11.135	
80-84	585	55.682	244.39	49277	0.7556	216278	38631	7.8379	
85+	791	225.87	1000	37234	0	164847	169953	4.3644	